

PORÓWNANIE MIĘDZYNARODOWYCH DANYCH O SPOŻYCIU ARTYKUŁÓW ŻYWNOŚCIOWYCH¹

Pierwsza próba systematycznego porównania spożycia artykułów żywnościowych została dokonana na żądanie Ligi Narodów w 1936 r. przez Międzynarodowy Instytut Rolniczy. Powołany w tym celu „Mieszany Komitet do Spraw Żywności”, chcąc uzyskać odpowiednie informacje statystyczne nawiązał współpracę z Międzynarodowym Instytutem Rolniczym i powołanym wówczas podkomitetem statystyki żywności.

Ze swego zakresu działania podkomitet wyłączył badania sytuacji w krajach azjatyckich i tropikalnych. Decyzja ta nie była wynikiem jakiegoś umniejszania wagi tego zagadnienia w wymienionych rejonach. Przeciwnie, Komitet uważał, że zagadnienie to w tych częściach świata jest zagadnieniem specjalnie palącym i wymaga pilnej uwagi. Od początku uważano jednak, że zdobycie odpowiednich materiałów w wyznaczonym czasie natrafi na trudności nie do przewyżczenia.

Jakkolwiek informacje otrzymane przez Komitet odnosiły się wyłącznie do najlepiej odżywianej części świata i posiadały z tego powodu ograniczoną wartość dla zagadnienia żywności dla świata jako całości, podstawowe źródła danych w zakresie spożycia, bilanse żywności i statystyka spożycia były ściśle uzgodnione już na początku pracy na skalę międzynarodową. Od tej chwili wszystkie nowe źródła były brane pod uwagę.

W odniesieniu do każdej podstawowej grupy artykułów podkomitet rozpatrywał posiadane dane statystyczne, dotyczące produkcji, importu, eksportu, zapasów, jak również informacje otrzymane drogą ankiet w zakresie budżetów rodzinnych, a dotyczące rzeczywistych ilości artykułów żywnościowych zakupionych na konsumpcję w gospodarstwach domowych. W rzeczywistości, podkomitet brał pod uwagę szereg zasadniczych elementów, które obecnie są uwzględniane w bilansach żywności, wówczas jednak nie sporządzano jeszcze pełnych bilansów, jakie są obecnie stosowane.

Informacje, otrzymywane wówczas w zakresie spożycia, drogą ankiet wśród gospodarstw domowych, stanowiły jedynie dodatkowe materiały tych ankiet, zmierzających głównie do zbadania sytuacji gospodarczej konsumenta.

Początkowo rozwój bilansów żywności postępował szybciej aniżeli statystyka spożycia pochodząca z badań gospodarstw domowych, w ostatnich jednak latach badania spożycia zaczęły skupiać coraz większą uwagę.

Zbadamy obecnie rozwój tych dwóch rodzajów statystyki oddzielnie i ich przydatność oraz granice zastosowania dla porównywania w skali międzynarodowej poziomów spożycia artykułów żywnościowych.

Bilanse żywności

Zainteresowanie bilansami żywności wzrosło wybitnie w ciągu drugiej wojny światowej. W 1943 r. połączona Komisja Ekspertów Kanady, Stanów Zjednoczonych i Wielkiej Brytanii opublikowała swój pierwszy raport pt. „Poziom konsumpcji artykułów żywnościowych w Stanach Zjednoczonych, Kanadzie i W. Brytanii”, w którym zastosowano i rozwinięto bardziej szczegółową technikę opracowywania bilansów żywności. Po drugiej stronie frontu — Niemcy sporządzili „Bilanse wyży-

¹ Na podstawie C. P. G. I. Smit'a. International Comparison of Food Consumption Data. Monthly Bulletin of Agricultural Economics and Statistics nr 12, 1962.

wienia” Niemiec i krajów okupowanych. Bezpośrednio po wojnie, bilanse odegrały ważną rolę w pracy Międzynarodowej Rady Żywnościowej, powołanej dla rozwiązania zagadnienia przydziału i dystrybucji żywności w okresie braków odczuwalnych wówczas na całym świecie.

Konferencja FAO, na swoim 4 posiedzeniu, odbytym w 1948 r., wyraziła specjalne zainteresowanie techniką sporządzania bilansów żywności, które uznała za pożyteczne narzędzie do analizy postępu w zakresie polepszenia sytuacji żywnościowej we wszystkich krajach. Konferencja podjęła rezolucję, w której zaapelowała do rządów o podjęcie prac nad sporządzaniem własnych bilansów żywności oraz wyraziła gotowość udzielenia pomocy w tym zakresie.

W 1949 r. FAO opublikowała pierwsze bilanse żywności dla 41 krajów, wydając jednocześnie „Wskazówki do sporządzania bilansów żywności”. Po 1950 r. FAO zaprzestała publikowania bilansów żywności w tej postaci, lecz ogłaszała w swoim wydawnictwie „Rocznik Produkcji” (*Production Yearbook*) ważniejsze pozycje bilansów żywności wszystkich krajów.

W 1955 r. wznowiono poprzednią formę wydawnictwa. Wobec niewielkich zmian wykazywanych w corocznych bilansach żywności, w szczególności wobec braku danych o zapasach istniejących w wielu krajach, postanowiono ogłaszać jedynie przeciętne za trzy lata, kontynuując co roczne publikowanie ważniejszych danych w wydawnictwie „Rocznik Produkcji”. Trzyletnie przeciętne za okres 1954—1956 opublikowano w 1958 r. Następne wydanie znajduje się w przygotowaniu.

Gdy w lipcu 1960 r. została zainicjowana przez Dyrektora Generalnego FAO Kampania Walki z Głodem, dane zawarte w bilansach żywności nabrały całkowicie nowego znaczenia.

Statystyka słusznie została nazwana podbudową wysiłków ludzkości w walce z głodem. Dane bilansów żywności zostały użyte wówczas po raz pierwszy do obliczenia ilości głodujących lub niedożywionych ludzi na świecie, opartego na naukowych podstawach. Żaden projekt podejmowany w ramach Kampanii Walki z Głodem nie może być zaplanowany na zdrowych podstawach bez należytego ustalenia rodzaju i stopnia niedożywienia lub głodu. Dlatego też ulepszenie sposobu sporządzania bilansów żywności posiada kapitalne znaczenie.

Współpracując z rządami państw członkowskich oraz takimi organizacjami międzynarodowymi, jak Organizacja Współpracy i Rozwoju Gospodarczego (OECD), FAO stale zajmuje się ulepszeniem porównywalności bilansów żywności w skali międzynarodowej. Pomimo to, wciąż jeszcze istnieje szereg czynników, które ograniczają porównywalność pomiędzy poszczególnymi krajami. Oto niektóre z nich:

Wiarcgodność podstawowych danych statystycznych użytych do sporządzania bilansów różni się znacznie w poszczególnych krajach. Podczas, gdy w jednych krajach dane te, w szczególności w odniesieniu do produkcji rolnej, były wynikiem zastosowania nowoczesnych metod statystycznych, w innych krajach dane te oparte są tylko na szacunkach. W odniesieniu do takich artykułów żywnościowych, jak mięso, warzywa i owoce, niektóre kraje posługiwały się danymi jednorazowymi, powtarzając te same liczby z roku na rok.

Jak już zaznaczono, w niewielu krajach prowadzi się pełną statystykę w zakresie zapasów podstawowych artykułów żywnościowych. Opracowane statystyki zapasów odnoszą się zwykle do centralnych zapasów. Zapasy w gospodarstwach rolnych, mające w niektórych krajach poważne znaczenie — rzadko bywają uwzględniane. Wpływ tego czynnika został zmniejszony przez wprowadzenie trzyletnich przeciętnych w publikowanych bilansach żywnościowych. Dane statystyczne w zakresie żywienia na cele pozakonsumpcyjne są z reguły błędne.

Innym powodem ograniczonej porównywalności pomiędzy poszczególnymi krajami jest brak pełnych danych. W niektórych krajach regularna statystyka obejmuje jedynie rośliny podstawowe. Rośliny drugorzędne i pastewne, uprawiane na działkach i w ogródkach przydomowych lub na niewielkiej powierzchni kraju — są często pomijane. W różnych częściach świata pewna, nie do lekceważenia, ilość żywności jest otrzymywana ze źródeł „dzikich”, które w większości wypadków nie są ujęte w bilansach, opartych na statystyce produkcji rolnej i połowów. Statystyka czysta nie obejmuje nie tylko owoców i roślin korzeniowych, lecz także różnych zwierząt używanych jako pożywienie, jak ślimaki, jaszczurki, węże, koniki polne, gąsienice, termity i inne. W warunkach małych ilości spożywanego białka, spożywanie tych zwierząt może dostarczyć poważną część białka zwierzęcego.

W pewnych wypadkach nie określa się dostatecznie stopnia przyrządzenia lub przetworstwa artykułów, do których odnoszą się dane statystyczne. Takie ujęcie może spowodować zasadnicze różnice, czy np. dane odnośnie ryb dotyczą pełnej wagi brutto, czy też wagi produktu przyrządzonego do konsumpcji.

Porównywalność bilansów może być również ograniczona przez odmienną klasyfikację artykułów żywnościowych. Odnosi się to w szczególności do owoców i warzyw. W wypadkach, gdy kraje podają jedynie dane ogólne dla grup produktów, nie ma wówczas możliwości rozróżnienia, które artykuły zostały sklasyfikowane jako warzywa, a które jako owoce. W tym wypadku w stosunku do ilości podanej nie można zastosować współczynnika zawartości substancji odżywczej.

Zmniejszona porównywalność danych międzynarodowych może również wynikać z pomieszania różnych lat gospodarczych w tym samym bilansie z powodu uwzględnienia różnych źródeł dla podstawowych danych.

W odniesieniu od wielu krajów nieosiągalne są dane dotyczące składników żywnościowych. Wówczas do obliczania wartości odżywczej pokarmu używa się danych międzynarodowych. Dokładność tych wyników waha się znacznie w poszczególnych krajach.

Niezależnie od braków, które FAO stale stara się eliminować, bilanse żywności stanowią w dalszym ciągu najbardziej pożyteczne narzędzie dla najszerszej oceny i wszechstronnego porównania poziomu spożycia w różnych krajach.

Badania poziomu spożycia

Drugim źródłem danych w zakresie spożycia są badania gospodarstw domowych. Pierwotnie większość badań gospodarstw domowych dotyczyła głównie budżetów rodzinnych, z których czasem otrzymywano także dane na temat ilości spożycia. Ostatnio nastąpił znaczny rozwój i specjalizacja badań gospodarstw domowych. Międzynarodowe Biuro Pracy w swojej ostatniej publikacji¹ rozróżnia co najmniej osiem różnych rodzajów badań: badania budżetów rodzinnych, badania spożycia, badania zdrowotności, próbné badania siły roboczej, badania demograficzne, badania dotyczące wykształcenia, badania warunków mieszkalnych, badania wieloprezedmiotowe.

Wśród tych różnych rodzajów badań coraz większą wagę przywiązuje się do badań spożycia. Konferencja FAO na 10 Sesji zaleciła rządóm dokonanie dalszych wysiłków dla organizowania na szeroką skalę zakrojonych badań spożycia wśród różnych grup społeczeństwa. W wielu częściach świata została już przeprowadzona znaczna ilość badań w szerszym lub węższym zakresie.

Tabela 1

Dane zebrane przez FAO		
Rejon	Ilość badań	Ilość krajów
Europa	98	10
Pln. Ameryka	20	2
Am. Łacińska	20	12
Daleki Wschód	81	14
Bliski Wschód	22	7
Afryka	68	24
Oceania	22	13

W najbliższych latach, po opracowaniu przez FAO Planu Badań Spożycia Żywności zgodnie z dyrektywami Konferencji FAO, spodziewane jest zwiększenie ilości badań spożycia. W „Przeglądzie Badań Spożycia” (*Review of Food Consumption Surveys*) FAO opublikowała dane dotyczące spożycia w oparciu o poważną część materiałów z 56 badań. W opracowaniu znajduje się uzupełnienie, zawierające

¹ International Labour Office, Family living studies, a symposium, Geneva 1961.

21 badań w 18 krajach. Dotychczas nie podjęto próby pełnego międzynarodowego porównania badań spożycia. Porównanie takie jest o wiele bardziej skomplikowane, aniżeli porównanie bilansów żywności. Badania spożycia są specjalnie ważne, ponieważ informują o spożyciu wśród grup ludności na różnym poziomie zamożności i zróżnicowanych społecznie, w szczególności grup o różnym poziomie dochodów i różnym zestawie wydatków. Jednym elementem z tych badań, który był przedmiotem międzynarodowego porównania, jest dochodowa elastyczność popytu na żywność. Porównanie różnych grup pod względem poziomu dochodu i rodzaju wydatków między poszczególnymi krajami sprawia wiele niespodzianek. Zamiana na wspólną walutę dochodów lub wydatków dokonanych w różnych walutach, nie stanowi rozwiązania, ponieważ w wielu wypadkach kurs zagraniczny walut nie odzwierciedla dostatecznie siły nabywczej wewnątrz kraju. Poza tym wiele badań spożycia lub ogólnych badań gospodarstw domowych, z uwzględnieniem spożycia, obejmuje jedynie część ludności, wskutek czego nie są one porównywalne z materiałami obejmującymi całą ludność.

Dlatego też dla umożliwienia międzynarodowego porównania wyników badań spożycia trzeba rozwiązać zagadnienie sprowadzenia danych zarówno badań częściowych jak i badań w skali krajowej, do pewnej niezbędnej wspólnej konstrukcji ramowej. Konstrukcja taka została sporządzona w sposób następujący:

Organizacja Narodów Zjednoczonych opublikowała dla pewnej ilości krajów dane dotyczące indywidualnych wydatków konsumpcyjnych. Podzielenie tych danych przez ilość mieszkańców każdego kraju dało w przybliżeniu kwotę wydatków na cele konsumpcyjne na głowę. Porównując wydatki na utrzymanie domu na głowę w każdej grupie, zgodnie z wynikami badań gospodarstw domowych, z indywidualnymi wydatkami konsumpcyjnymi na głowę w skali krajowej, otrzymano wskaźniki względnego poziomu danej grupy w konsumpcji całego kraju. W tym celu całkowite wydatki na utrzymanie na głowę w każdej grupie są wyrażone w procentach przeciętnej krajowej na głowę, zaś gospodarstwa domowe są wówczas sklasyfikowane zgodnie z tym procentem.

Należy zauważyć, iż wydatki na gospodarstwo domowe i wydatki na spożycie indywidualne nie są w pełni porównywalne. Te ostatnie zawierają, po dodaniu do wydatków dokonanych przez gospodarstwa domowe, wydatki prywatnych instytucji nie obliczonych na zysk, takich, jak np. związki zawodowe, instytucje dobroczynne, kluby i związki sportowe niezawodowe, nabywające dobra i usługi wyłącznie na użytek swoich członków, prywatne instytuty naukowe (nie zarobkujące) oraz niektóre szkoły prywatne, uniwersytety i szpitale. Do grupy tej należą także fundusze emerytalne dla urzędników państwowych lub przedsiębiorstw państwowych. Wynikiem tej różnicy jest fakt, że w krajach posiadających liczne instytucje prywatne, nie obliczone na zysk, grupy wydatków przesuwają się w dół w porównaniu z krajami, w których te instytucje są słabiej rozwinięte. Istnieją także pewne pojęciowe różnice pomiędzy wydatkami na utrzymanie, podawanymi w badaniach gospodarstw domowych a obliczonymi w krajowych wydatkach na indywidualną konsumpcję. Różnice te jednak mają na ogół mniejsze znaczenie.

Pomijając różnice w zasięgu i definicji, można dokonać porównania grup o tym samym względnym poziomie spożycia w poszczególnych krajach. Jasne jest oczywiście, że np. poziom 60—70% wydatków na utrzymanie w Stanach Zjednoczonych reprezentuje całkowicie inny absolutny poziom wydatków aniżeli poziom tej samej grupy w Ghanie, jednak sytuacja wzęledna grup jest w każdym kraju taka sama. Całkowite wydatki na utrzymanie domu na głowę stanowią w obu wypadkach 60—70% przeciętnej krajowej.

Ilość krajów, co do których można dokonywać porównań, jest na razie ograniczona, ponieważ z jednej strony zależy ona od istnienia dostatecznie dokładnych badań gospodarstw domowych, z drugiej zaś — od określenia w skali narodowej wydatków na indywidualną konsumpcję. Opracowanie niniejsze ma głównie na celu wykazanie niektórych możliwości proponowanej metody międzynarodowego porównania wyników badań gospodarstw domowych. W tym celu zostały dołączone tabele dotyczące następujących wybranych produktów: zboża, skrobiowe rośliny korzeniowe i bulwiaste, cukier, mięso i produkty mięsne, ryby, mleko i produkty mleczarskie¹.

¹ Do niniejszego opracowania zostały włączone tylko niektóre dane a mianowicie dotyczące: spożycia zbóż (tab. 2), mięsa (tab. 3) i mleka (tab. 4).

Tabela 2

Spożycie zbóż na głowę według poziomu wydatków

Państwo	Rok	Badaniami objęto	Ilość gospodarstw	Przeciętnie na gospod.	Gospodarstwa domowe o wydatkach na utrzymanie na głowę w % wydatków na głowę na konsumpcję indywidualną — w grupach wydatków										
					poniżej 50	50—60	60—70	70—80	80—90	90—100	100—110	110—120	120—130	130—140	140—150
					Rocznie kg										
Austria	1954/55	Miasta z ponad 10.000	7 019	96		98	96	96	95	97	94	99	95	97	
Finlandia	1950/51	Miasta:	134	84							80		86	85	
		rodziny z 1 dzieckiem	180	74			66				76	75		76	
		„ „ 2 dzieci	176	86	70		87				89		95		
Ghana	1956	Miasta:	485	86							85			90	
		rob. i prac. umysł. rob. i prac. umysł. z 2 dzieci	105	81	124		76	69	76	83	81	82	81	80	
Irlandia	1955	rodz. rob. z 2 dzieci	76	83	124		69	81	84		83	78	96	81	
		Miasto Kumasi	120	29	20	24	26	40		37					
Włochy	1951/52	Ludność miast i wsi — wszystkie gospod.	12 300	105	102					105			108	102	
		Prac. fiz. w skali narodowej	3 137	160	162	164				162	163	172		184	
Holandia	1951	Ludność pozarolnicza:	421	88									86	88	
		rodziny 2 osobowe	464	67			66			68		61	71		
		„ 3 „	584	68	70		68			70		67			
		„ 4 „	10 453	86	89	84	74			69					
W. Brytania	1955	Wł. skali narodowej	9 617	82	82	82			64				60		
Stany Zjedn. ^a	1955	Miasta	2 290	65	70	67	63			64	64				
		Ludność wiejska nierolnicza	1 037	82	94	81	75	76	64		68	67			
		Ludność wiejska (farmerzy)	1 679	69	106	88	82	79			70			71	

^a Przedziały grup dotyczą dochodu na głowę (z wyłączeniem podatków i pożyczek) w % wydatków na konsumpcję indywidualną.

Tabela 3

Spożycie mięsa i artykułów mięsnych na głowę według poziomu wydatków

Państwo	Rok	Badaniami objęto	Ilość gospodarstw	Przeciętnie na gospod.	Gospodarstwa domowe o wydatkach na utrzymanie na głowę w % wydatków na głowę na konsumpcję indywidualną — w grupach wydatków										
					poniżej 50	50—60	60—70	70—80	80—90	90—100	100—110	110—126	120—130	130—140	140—150
					Rocznie kg										
Austria	1954/55	Miasta z ponad 10.000	7 019	45		35	41	43	44	46	46	48	48	53	
Finlandia	1950/51	Miasta:	134	28							24	26	32	32	
		rodziny z 1 dzieckiem	180	30				26			28				
		„ „ 2 dzieci	176	27		21					28			32	
1956	Miasta:	rodziny z 3 dziećmi													
		rob. i prac. umysł. rob. i prac. umysł. z 2 dziećmi	485	34							34	34	29	37	
Ghana	1955	Miasto Kumasi	105	33		31	26	31	36		34	36	33	33	
		Ludność miast i wsi — wszystkie gospod.	76	34		31	26	32	37		36	39	33	34	
Irlandia	1951/52	Miasto Kumasi	120	29		21	25	36	30		31				
		Ludność miast i wsi — wszystkie gospod.	12 300	40		24					37	31		49	59
Włochy	1953/54	Prac. fiz. w skali narodowej	3 137	27	12		19			26		32	36	46	
		Ludność nierolnicza:													
Holandia	1951	rodziny 2 osobowe	421	33									26	33	
		„ 3 „	464	22					20		20	21	25		
		„ 4 „	584	19		14	18	19			20		22		
		W skali narodowej	10 453	51		50	51	60			59				
W. Brytania	1956	„ „ „	9 617	52		51	52			98					
		Miasta	2 299	92	84	86	91				99		101		
Stany Zjedn.	1955	Ludność wiejska nierolnicza	1 037	68		76	86	88			95		98	92	
		Ludność wiejska (farmerzy)													
		Ludność wiejska (farmerzy)	1 679	72	67	73	79	80	85			78		108	

Tabela 4
Spożycie mleka i artykułów na głowę według poziomu wydatków mleczarskich

Państwo	Rok	Badaniami objęto	Ilość gospodarstw	Przeciętnie na gospod.	Gospodarstwa domowe o wydatkach na utrzymanie na głowę w % wydatków na głowę na konsumpcję indywidualną — w grupach wydatków										
					poniżej 50	50—60	60—70	70—80	80—90	90—100	100—110	110—120	120—130	130—140	140—150
Austria	1954/55	Miasta z ponad 10.000	7 019	160	158	156	159	157	157	160	166	167	167		
Finlandia	1950/51	Miasta:	134	318						309			320	322	
		rodziny z 1 dzieckiem	180	275			264			274		274		298	
		" „ 2 dzieci	176	279	224		270			293			321		
	1956	Miasta:	485	295						292	303	262		301	
		rob. i prac. umysł.													
Irlandia	1951/52	z 2 dzieci	105	285	219	258	255	298		293	328		260	219	
		rodz. rob. z 2 dzieci	76	296	219	258	268	310		320	353		290	220	
Włochy	1953/54	Ludność miast i wsi — wszystkie gospod.	12 300	157	117			155					179	185	
		Prac. fiz. w skali narodowej	3 137	72	37	64		74		83		93		98	
Holandia	1951	Ludność nierolnicza:	421	282							278			282	
		rodziny 2 osobowe	464	245			240		248			246		247	
		" 3 "	584	218	211		220		219		222			221	
		" 4 "	10 453	167	161	17	204								
W. Brytania	1955	W skali narodowej	9 617	168	159	168	195								
Stany Zjedn.	1955	Miasta	2 299	214	172	207	225	228		233				232	
		Ludność wiejska nierolnicza	1 037	217	194	238	233				227		256	268	
		Ludność wiejska (farmerzy)	1 679	253	250	251	259	270	234		277			276	

Mieszkańcy miast austriackich i holenderskich, w wypadku posiadania większych środków finansowych do dyspozycji, nie zwiększają konsumpcji produktów zbożowych. Natomiast w Finlandii konsumpcja produktów zbożowych zwiększa się znacznie wraz ze wzrostem ogólnych wydatków na utrzymanie domu. Pomimo, że spożycie zbóż w Finlandii w 1956 r. do grupy 70—80% jest dużo niższe, aniżeli w Austrii, oba te kraje wykazują podobieństwo w grupach ludności o wyższym dochodzie.

Najwyższe spożycie zbóż wykazuje grupa włoskich robotników. W miarę zwiększania się zarobków, spożycie tych artykułów nie wzrasta, z wyjątkiem grup o najniższych wydatkach. Anglicy i Amerykanie, w miarę zwiększających się wydatków na utrzymanie domu, wykazują tendencję do zmniejszenia spożycia produktów zbożowych. W okręgach rolniczych Stanów Zjednoczonych, w których konsumpcja zbóż jest wyższa, tendencja ta jest dużo silniejsza, aniżeli wśród ludności miejskiej.

W Kumasi (Ghana), gdzie zboża stanowią luksus w porównaniu z innymi podstawowymi artykułami spożywczymi i w związku z tym spożycie zbóż jest bardzo niskie, elastyczność spożycia zbóż jest stosunkowo wysoka. Spożycie w grupie wydatków zbliżonej do poziomu przeciętnej krajowej jest dwukrotnie wyższe, aniżeli spożycie na głowę w grupie o najniższym poziomie dochodów.

Wbrew wszelkim oczekiwaniom spożycie roślin skrobiowych korzeniowych i bulw (przeważnie ziemniaków) wzrasta, lub nie spada, w większości krajów o rosnącym poziomie wydatków na utrzymanie, z wyjątkiem Holandii, W. Brytanii oraz wśród ludności nierolniczej Stanów Zjednoczonych. Irlandia wyróżnia się jako wybitny konsument ziemniaków. W lesistych okolicach Ghany, gdzie maniok jest podstawowym środkiem żywnościowym i spożycie roślin korzeniowych skrobiowych w grupie o najniższych wydatkach przewyższa dwu lub trzykrotnie to spożycie gdziekolwiek indziej, w wypadku podwojenia ogólnych wydatków na utrzymanie — spożycie to wzrasta o 50%. Mieszkańcy miasta Kumasi spożywają dziesięciokrotnie więcej korzeniowych roślin skrobiowych, aniżeli mieszkańcy amerykańskich miast i nawet trzykrotnie więcej, aniżeli Irlandczycy.

W większości krajów spożycie cukru jest dodatnim wskaźnikiem poziomu stopy życiowej. We Włoszech elastyczność popytu na cukier, w stosunku do ogólnych wydatków na utrzymanie domu, wydaje się być znaczna. W klasach społeczeństwa o niższych wydatkach, spożycie cukru na głowę wynosi jedynie $\frac{1}{3}$ do $\frac{1}{2}$ spożycia w innych krajach. W grupach o najwyższych wydatkach spożycie to zbliża się do poziomu w odpowiednich grupach Finlandii i Holandii.

Spożycie mięsa w Austrii wzrasta w miarę dysponowania większymi środkami na utrzymanie domu. Tendencja ta jest jeszcze silniejsza w Irlandii i we Włoszech, gdzie elastyczność popytu na mięso jest specjalnie wysoka. Stały poziom spożycia mięsa wykazała w 1951 r. Holandia, co prawdopodobnie było skutkiem racjonowania tego produktu. Wskazują na to dane, otrzymane dla 4-osobowych rodzin. W grupach o niższych wydatkach rodziny te prawdopodobnie nie mogły w pełni wykorzystać swoich przydziałów. W grupach o wyższych wydatkach spożycie mięsa było o 50% wyższe. W mniejszych rodzinach względne zwiększenie spożycia występowało w stosunkowo niewielkim stopniu. Wybitnymi konsumentami mięsa są Amerykanie. Amerykańscy farmerzy, z grup o najwyższych wydatkach, wykazują spożycie w wysokości 108 kg mięsa i artykułów mięsnych rocznie na głowę.

Mieszkańcy miasta Kumasi w Ghanie są jedyną grupą wykazującą wyraźny wzrost konsumpcji ryb w miarę wzrostu wydatków na utrzymanie.

W zakresie spożycia mleka i artykułów mleczarskich pomiędzy poszczególnymi krajami zachodzą duże różnice. Finowie spożywają cztery razy więcej tych artykułów niż Włosi. W krajach o wysokim spożyciu mleka, w miarę wzrostu ogólnych sum wydatkowanych na utrzymanie, poziom spożycia tych artykułów nie ulega większym zmianom. Ale zarówno w Irlandii, jak i we Włoszech, w których poziom spożycia w porównaniu z innymi krajami jest niski, spożycie mleka ulega wybitnej zmianie wraz ze wzrostem ogólnych wydatków na utrzymanie.

Informacje w zakresie wydatków na indywidualną konsumpcję w skali narodowej otrzymano dla dodatkowej ilości krajów, które udostępniły informacje w zakresie spożycia artykułów żywnościowych na podstawie badań gospodarstw domowych. Dodatkowe informacje umożliwią nam rozszerzenie tabel i podjęcie bardziej systematycznej analizy danych. To jednak przekracza zakres niniejszego opracowania, którego zamierzeniem było przedstawienie niektórych zagadnień wynikających z międzynarodowego porównania danych w zakresie spożycia.

opr. M. Heintze